Sergi Grau Torras
Universitat Autònoma de Barcelona
sergi.grau@uab.cat
ORCID: 0000-0003-4730-0812

Celia López Alcalde
Universidad de Granada
uranias.celia@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4606-8516

EL *LIBELLUS DE CONFORTATIONE VISUS SECUNDUM SEX RES NON NATURALES* ATRIBUÏT A ARNAU DE VILANOVA*

The Libellus de confortatione visus secundum sex res non naturales *attributed to Arnau de Vilanova*

Resum: En aquest article farem una anàlisi del *Libellus de confortatione visus secundum sex res non naturales* atribuït a Arnau de Vilanova a partir de la tradició manuscrita que es conserva (Vaticà, Innsbruck i Munic), juntament amb la còpia de Metz, actualment perduda però que coneixem gràcies a l'edició de Pierre Pansier de 1903. Amb aquesta informació abordarem la problemàtica de l'atribució de l'obra a Arnau de Vilanova.

Mots clau: Arnau de Vilanova, *Libellus de confortatione visus*, malalties dels ulls, reforçament de la visió, filosofia natural.

Abstract: In this article we will make an analysis of the *Libellus de confortatione visus secundum sex res non naturales* attributed to Arnau de Vilanova from the preserved manuscript tradition (Vatican, Innsbruck and Munich), together with the copy of Metz, currently lost but known thanks to the edition by Pierre Pansier in 1903. With this information we will make an approach to the problem of the attribution of the work to Arnau de Vilanova.

Keywords: Arnau de Vilanova, *Libellus de confortatione visus*, Eye diseases, Sight strengthening, Natural Philosophy.

El *Libellus de confortatione visus secundum sex res non naturales* («Libel del regiment per reforçar la visió segons les sis coses no naturals») és un tractat atribuït a Arnau de Vilanova. El tractat inclou dues parts diferenciades: la primera part (*De sex rebus non naturalibus*) és un regiment de sanitat atribuït a Arnau que consta de generalitats sobre dieta i higiene general del cos segons les «sis coses no naturals» (caps. 1-8); i la segona part (*Libellus de confortatione*

* Aquest article és resultat del projecte de recerca Arnau de Vilanova Digital, PID2019-104308GB-I00 (Ministerio de Ciencia e Innovación)

visus) és una versió de la part de l'antidotari *Grabadin* de Mesué el Jove (caps. 9-13) que s'ocupa dels remeis per conservar la visió i curar-ne els mals.[1]

L'obra s'ha difós a través del manuscrit 173 de la Bibliothèque de Metz, un còdex de la segona meitat del segle XIV que fou destruït durant la Segona Guerra Mundial i que coneixem gràcies a la transcripció que va dur a terme Pierre Pansier el 1903.[2] El tractat va ser catalogat entre les obres d'atribució dubtosa, amb sospita de ser apòcrifes, per Juan A. Paniagua en analitzar l'autenticitat del escrits arnaldians.[3] Pedro Gil Sotres va tornar sobre aquesta mateixa qüestió a l'estudi introductori de l'edició del *Regimen sanitatis ad regem Aragonum* (*AVOMO* X. l), un text escrit entre 1305 i 1308 que és, com el seu títol indica, un regiment de sanitat dedicat al rei d'Aragó.[4] Sobre l'atribució, argüeix que és difícil de pronunciar-s'hi per diverses qüestions, però mentre no es demostri el contrari cal mantenir la possibilitat que sigui una obra d'Arnau i donar per bona la seva atribució. Posteriorment, Béatrice Bakhouche va dur a terme una anàlisi exhaustiu sobre el contingut del text i la data de publicació destacant l'interès del text a nivell terapèutic i medico-filosòfic, però sense entrar en qüestions d'autoria.[5]

Ens ha semblat interessant analitzar aquesta obra per diverses raons. Primer, cal tenir present que tots els estudis precedents s'han fonamentat en el pressupòsit que n'existia un sol testimoni pertanyent a la Bibliothèque Publique de Metz. Però com a mínim, hi ha tres manuscrits més (Vaticà, Innsbruck

1. Totes dues dues parts estan clarament delimitades per una frase final i una d'introducció a la fi del capítol vuitè: «Ideo dicta sufficiant, et sequitur capitulum de virtute visiva».

2. ARNALDUS DE VILLANOVA, *Libellus regiminis de confortatione visus*, ed. a cura de Pierre PANSIER, dins *Mémoires de l'Académie de Vaucluse*, 2ª serie, vol. 3, Avinyó, Françoise Seguin 1903, 1-19, reeditat a ARNALDUS DE VILLANOVA, *Libellus regiminis de confortatione visus*, ed. a cura de Pierre PANSIER (Collectio Ophtalmologica veterum auctorum, I), París, Librairie J.-B. Baillière et fils 1903, 5-25 (citacions a partir d'aquesta paginació). Hi ha una traducció al francès d'aquesta edició a Béatrice BAKHOUCHE, «Le *Libellus regiminis de confortatione visus* d'Arnauld de Villeneuve», dins Thomas GRANIER – Daniel LE BLÉVEC (eds.), *L'Université de médecine de Montpellier et son rayonnement (XIIIe-XVe siècles). Actes du colloque international de Montpellier organisé par le Centre historique de recherches et d'études médiévales sur la Méditerranée occidentale (Université Paul Valéry – Montpellier III), 17-19 mai 2001*, Turnhout, Brepols 2004, 186-204. També n'hi ha una edició en espanyol, que no hem pogut consultar: ARNAU DE VILANOVA, *Libellus regiminis de confortatione visus*, Figueres, Laboratorios del Norte de España 1922. Traducció segons el manuscrit de la Biblioteca de Metz.

3. Juan A. PANIAGUA, *Studia Arnaldiana. Trabajos en torno a la obra médica de Arnau de Vilanova, c. 1240-1311*, Barcelona, Fundació Uriach 1994, 67; Juan A. PANIAGUA, «En torno a la problemática del corpus científico arnaldiano», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 13 (1995), 20-22.

4. Pedro GIL SOTRES, amb la col·laboració de Juan A. PANIAGUA – Luis GARCÍA BALLESTER, «Estudi introductori», dins ARNAU DE VILANOVA, *Regimen sanitatis ad regem Aragonum*, ed. a cura de Luis GARCÍA BALLESTER – Michael R. MCVAUGH (*AVOMO*. X.1), Barcelona, Fundació Noguera – Universitat Barcelona 1996, 87-88.

5. També proporciona una traducció al francès de l'obra a partir de l'edició llatina de Pansier, a BAKHOUCHE, «Le *Libellus regiminis*», 186-204.

i Munic) que transmeten l'obra, juntament amb la còpia de Metz, actualment perduda però que coneixem gràcies a l'edició de Pansier.

Cal destacar que d'entrada no tenim cap còpia coetània d'Arnau. Les còpies més antigues son la d'Innsbruck (1360-1370, Països Baixos?)[6] i la de Metz (mitjan s. XIV)[7], totes dues escrites temps després de la mort d'Arnau. La còpia del Vaticà és de mitjan segle XV (estimada entre 1433 i 1466)[8] i la de Munic està estimada del segle XV.[9] Tots els manuscrits transmeten la versió complerta excepte el de Munic, ja que ens en falten els primers folis i conseqüentment conservem l'obra des del capítol quart, *De cibis et potu*. Tots els testimonis conserven la mateixa estructura i ordenació de capítols, amb alguna variant.

	Vaticà (ff. 174v-181v)	**Innsbruck** (ff. 46v-50v)	**Munic CLM 7576** (ff. 28va-32ra)	**Pansier (<Metz 173)** (pp. 13-25)
INCIPIT	(174v) Incipit libellus de sex rebus non naturalibus compositus ab Arnoldo de Villa nova	(46va) Incipit liber de sex rebus non naturalibus confortationis virtutis visive secundum magistrum Arnaldum de Villa nova		(p. 13) Incipit libellus regiminis Arnaldi de Villanova de confortatione visus secundum sex res non naturales
Cap. 1.	(174v-175v) [Prohemium]	(46vb-47rb) Prohemium		(pp. 13-14) [Prohemium]
Cap. 2.	(175v) Iterum intitulatio	(47rb) Intitulatio		(p. 14) Intitulatio
Cap. 3	(175v) [De electione aeris]	(47rb-47va) De electione aeris		(p. 14) De electione aeris
Cap. 4	(175v-176v) [De cibis et potu]	(47va-48ra) De electione cibi et potus	(?-28va) [De cibis et potu]	(p. 15) De cibis et potu
Cap. 5	(176v-178r) [De sompno et vigilia]	(48ra-48vb) De sompno et vigilia	(28va-29rb) De sompno et vigilia	(p. 17) De sompno et vigilia
Cap. 6	(178r-179r) De motu et quiete	(48vb-49rb) De motu et quiete	(29rb-30ra) De motu et quiete	(p. 19) De motu et quiete
Cap. 7	(179r-179v) De inanitione et repletione	(49rb) De inanitione et repletione	(30ra-30r) De inanitione et repletione	(p. 20) De inanitione et repletione
Cap. 8	(179v) De accidentibus anime	(49rb-49va) De accidentibus anime	(30rb-30vb) De accidentibus anime	(p. 21) De accidentibus anime

6. Innsbruck, Universitäts und Landesbibliothek 455, ff. 46v-50v. Sobre el manuscrit, vegeu Sebastià Giralt, «Nous manuscrits de l'obra mèdica d'Arnau de Vilanova», *Asclepio*, 72/2 (2020): p313, concretament 5.

7. Metz, Bibliothèque-Médiathèque, Manuscrit 173 (manuscrit ara perdut però editat per Pansier el 1903).

8. Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 1180, ff. 174v-181v. Procedeix de la Biblioteca Palatina, els manuscrits de la qual van ser duts de Heildeberg fins a Roma al voltant de 1623 per Leone Allacci.

9. Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Handschriften, Clm. 7576, ff. 28va-32v. Procedent de la biblioteca del monestir d'Indersdorf (Baviera).

Cap. 9	(180r) Incipit libellus Arnaldi de regimine virtutis visive	(49va) De virtute visiva	(30vb) De virtute visiva	(p. 22) Tractatus de virtute visiva
Cap. 10	(180r-180v) Secunda pars de conservatione virtutis visive	(49vb-50rb) Pars de conservatione et confortatione virtutis visive	(30vb-31va) Incipit secunda pars de conservatione virtutis visive	(pp. 22-24) De conservatione et confortatione visus
Cap. 11	(180v-181r) Capitulum de colliris	(50rb-50va) De colliris	(31va-32ra) De colliris	(pp. 24-25) De colliris
Cap. 12[10]	(181r) Sequitur capitulum de evasione a morbis fiendis in oculis	(50va) De evasione a morbis fiendis in oculis	(32ra) De evasione a morbis fiendis in oculis	(p. 25) [De evasione a morbis fiendis in oculis]
Cap. 13	(181r-181v) Capitulum de debilitate visus	(50va) De debilitate visus	(32ra) De visus debilitate	(p. 25) De debilitate visus
EXPLICIT		(50va) Explicit libellus de sex rebus non naturalibus et confortatione virtutis visive secundum magistrum Arnaldum de Villa nova cathalanum	(32ra) Explicit liber magistri Arnaldi de Villa nova de sex rebus non naturalibus	

Comparant els tres manuscrits amb la versió de Pansier constatem que les versions manuscrites inclouen el títol d'un capítol que està absent a l'edició de Pansier, el «De evasione a morbis fiendis in oculis», encara que el text és el mateix. Amb això caldria distribuir l'obra en tretze capítols i no en els dotze que presenta Pansier; conseqüentment, el tractat *De confortatione visus* té cinc capítols enlloc de quatre. També cal destacar que les versions d'Innsbruck i Munic contenen un explícit, cosa que no trobem ni en el vaticà ni en Pansier.

Hem comparat algunes seccions del text de les diferents versions manuscrites i a priori no presenta grans diferències, tal i com es suggereix amb l'inici del capítol vuitè «De accidentibus anime»:

10. Aquest títol de capítol no és a l'edició de Pansier.

Munic, ff. 30rb-30va	Vaticà, f. 179v	Innsbruck, f. 49v	Pansier, p. 21
Accidentia anime virtute habent efficaciter transmutandi naturam ex quodam imperio ordinato quod anima supra cor habere disnoscitur. Modus vero per quem hoc operatur est quod diversi modo calor et spiritus /30va/ movendo in nobis impressionem diversam efficiuntur quod discurrendo per ea particulariter apparebit. Eorum igitur effectus non sunt ignorantia occultandi. Hec autem possunt esse gaudium, tristitia, ira, timor et similia (…)	Accidentia anime virtutem habent efficaciter transmutandi non ex quodam imperio ordinato quod anima supra corpus habere dignoscitur. Modus vero per quem hec operantur est quod diversimode calor et spiritus movendo in nobis impressionem diversam effective quod discurrendo per ea particulariter apparebit. Eorum igitur effectus non sunt ignorantia occultandi. Hec autem possunt esse gaudium, tristitia, ira, timor et similia (…)	Accidentia anime virtutem habent efficaciter transmutandi naturam ex quodam imperio ordinato quod anima supra cor habere dinoscitur. Modus vero per quem hec operatur est quod diversimode calor et spiritus movendo in nobis impressionem diversam effective quod discurrendo per ea particulariter apparebit. Eorum igitur effectus non sunt ignorantia occultandi. Hec autem possunt esse gaudium, trititia, timor, ira et similia (…)	Accidentia anime virtutem habent efficancem transmutandi naturam ex quodam imperio ordinato quod anima super corpus habere dignoscitur. Modus autem per quem hoc operatur est quod diversatur calor et spiritus movendo nobis impressionem diversam, effective quod discurrendo per ea particulariter apparebit: eorum igitur effectus non sunt ignorantia occultandi. Ilic autem esse possunt gaudium, tristitia, timor, ira et similia (…)

En relació al contingut, el *Libellus* és un regiment de sanitat que inclou un estil de vida i l'exposició d'una dieta preventiva. A pesar de la intenció de l'autor d'insistir sobre els factors que influeixen en la salut de la vista i la segona part del tractat dedicat a les seves malalties, podem considerar que l'objectiu del llibre és un regiment de sanitat en el sentit ampli del terme. Els dos primers capítols (especialment el primer) ofereixen generalitats mèdiques de caire filosòfic a partir de consideracions universals de la filosofia natural. En aquest apartat aborda aspectes relacionats amb l'ànima i com l'acció natural esdevé l'instrument mitjançant el qual l'ànima aconsegueix els actes de la vida. També presenta el paper de la calor com a principi de generació, concretament en relació a l'humit radical (tema que Arnau tracta específicament en una altra obra) i com la natura es regeix per la regla de la raó.

Als capítols següents, l'autor aborda les altres causes que transformen la natura des de fora, que són les «sis coses no naturals», és a dir, aquells elements que poden afectar la salut de manera positiva o negativa. El primer és la qualitat de l'aire i l'ambient; el segon, la sobrietat en el menjar i la beguda i la seva elecció en qualitat i quantitat; el tercer, la proporció de son i vigília d'acord amb un mesura ben ajustada; el quart és protegir-se contra la fam i la sacietat; el cinquè és l'exercici adequat i saludable i el repòs; i el sisè i últim és l'evacuació de residus i la retenció. Cal tenir present que, com destaca Pedro Gil Sotres, els sis capítols de la primera part tenen la particularitat que no segueixen l'ordre habitual dels regiments de sanitat de l'època, ja que l'exercici està desplaçat després del son i la vigília.[11] A continuació, l'autor aborda l'equilibri en els moviments vinculats als accidents de l'ànima, que tenen la virtut de transformar la natura i tenen una incidència directa sobre el cos.

11. Gil Sotres, «Estudi introductori», 87-88.

El capítol novè serveix d'introducció al tractat *De confortatione visus* i s'hi subratlla la importància de la vista com a vector de felicitat humana. Després comença la secció del tractat de Mesué el Jove sobre malalties dels ulls, distribuïda en cinc capítols més (quatre en la versió impresa de Pansier).[12] En aquest sentit, malgrat que Pansier destaca que el text és una còpia literal del *Grabadin* de Mesué, l'entrada de la reproducció del tractat no sembla literal.[13] Tanmateix, sobre aquest aspecte queda pendent l'anàlisi de la traducció per veure si aquest fenomen es produeix només a l'entrada de la secció o bé es repeteix en altres passatges de la traducció.

Sobre l'atribució de la primera part del tractat a Arnau de Vilanova és una qüestió encara no resolta. En relació al contingut de la primera part, els estudis precedents ja n'han destacat els aspectes més significatius; la doctrina del tractat és la del galenisme llatí que caracteritza els regiments de salut de l'època i, en general, l'obra arnaldiana. En aquest sentit, si bé en l'anàlisi del text no hi ha elements que el facin incompatible amb l'autoria d'Arnau, cal tenir present que les definicions i els arguments que s'hi expressen clarament no segueixen el mateix estil que utilitza Arnau en altres obres. Això ho constatem també amb l'anàlisi de les citacions, que tampoc aporta una solució al problema de l'atribució, ja que trobem referències als autors que el mateix Arnau de Vilanova cita en altres obres però de forma diferent: Avicenna (cap. 1), Hipòcrates i Haly Ridwan (cap. 4) i Galè (cap. 8). També apareixen altres referències al tractat *De confortatione visus* de pseudo-Aristòtil i Demòcrit (cap. 10). Això posa de relleu que, d'entrada, la versió tal i com ens ha arribat d'aquest tractat no és obra d'Arnau. Podria ser una reelaboració d'un tractat seu. Ara bé, tenim elements per determinar-ho?

12. Sobre les malalties dels ulls en l'obra de Mesué, vegeu Iolanda Ventura, «Les mélanges de médecine autour du Pseudo-Mésué: corpus de textes et ses contextes de lecture», *Micrologus*, 27 (2019), 87-166.

13. Això ho constatem en l'inici «De egritudinibus oculorum» del *Grabadin* de Mesué el Jove «Sermo noster erit deinceps de curis egritudinum oculorum. Sunt autem…», mentre en el capítol 9 de l'obra arnaldiana, diu: «Cum inter virtutes sensitivas, virtus visiva maxime humane felicitati deserviat ex eo quod secundum principis philosophorum sententiam plurimum (?) specierum sensibilium humano intellectui administret, hinc est quod naturalis dilectio naturalis apetitus intimus, preter in ipsam, quam in accidentia aliarum et natura sui benedicti conditoris directiva, proprium bonum disserere non potest huic quod ne lesio extra naturam in actum huiusmodi frutuose virtutis custodiat, et si cecidit in partem, et cum securitate, et rectificetur, non modicum (?) debet ratio humana de hoc esse solidificata cum hec existat intus nobilior ancillarum. Si enim huiusmodi naturalis obsequio humana species ex magna parte frustraretur a fine quem ab anticuo posuit ratio naturalis ex eo quod cecus natus nullam potest rebus coloratis et lucidis, quas non modica rerum multitudo continet, scientialem haber cognitionem, ut maior philosophorum testatur. Ilic ergo, auxilio conditoris universalis, facere proposui tractatum vel opusculum de regimine visive virtutis in speciali, et organorum eius sapientem scientiam ordinare. Sunt autem...», Abū-Zakarīyā Yūḥannā Ibn-Māsawaih (Mesué), *Textus Mesue. Doctorum celeberrimorum artis peonie cognomina*..., Bonnyn 1540, «Summa quinta de medicinis egritudinum oculorum», f. 164.

Com a regiment de sanitat, el *Libellus* tracta les qüestions que apareixen en altres obres d'Arnau sota els mateixos títols, per exemple en el *Regimen sanitatis* i l'*Speculum medicinae*.[14]

Liber de sex rebus non naturalibus confortationis virtutis visive	***Regimen sanitatis ad regem Aragonum***	***Speculum medicinae***
Cap. 3. De electione aeris	Cap. 1. De aeris et mansionis congruitate	Cap. 13. De aere
Cap 4. De cibis et potu	Cap. 4. De refeccionis consideracione (De refeccione potus) / Cap 7. De nutrientibus, scilicet cibis et potibus	Cap. 18. De nutrientibus
Cap. 5. De sompno et vigilia	Cap. 5. De dormicione et corporis tranquilitate	Cap. 78. De somno et vigilia
Cap. 6. De motu et quiete	Cap. 2. De naturali exercicio	Cap. 15. De exercitio sive motus
Cap. 7. De inanitione et repletione	Cap. 4. De refeccionis consideracione	
Cap. 8. De accidentibus anime	Cap. 6. De accidentibus animi	Cap. 80. De accidentibus animi

Hi ha en efecte una similitud de títols i contingut, per bé que això no acaba clarificant la qüestió perquè són els temes de discussió comuns a l'època que apareixen en els regiments de sanitat. En aquest sentit, hem comparat alguns fragments del capítol vuitè «De accidentibus anime» del *Libellus* amb les dues altres obres autèntiques d'Arnau; constatem diferències però també alguns paral·lelismes en el contingut, en aquest cas relacionat amb la tríada esperits-cor-tristesa.

14. Edició crítica de l'*Speculum medicinae* dins Arnau de Villanova, *Speculum medicine*, ed. a cura de Michael R. McVaugh (*AVOMO* XIII), Barcelona, Fundació Noguera – Universitat de Barcelona 2018.

Liber de sex rebus non naturalibus confortationis virtutis visive, cap. 8 (Pansier)	*Regimen sanitatis ad regem Aragonum*, cap. 6.	*Speculum medicinae*, cap. 80.
Tristitia autem contraria operatur, et infrigidat autem et desiccat naturam corporis : et hoc signatur optime in aliis libris ubi dicitur quod spiritus tristitie exsiccat ossa, et si ossa, que sunt solidiora et duriora, multo fortius alia membra et humores que sunt minoris resistentie, ac si diceret exsiccat naturam nostri corporis, proponens in illo in quo minus videretur, et impedit operationem et perfectionem virtutum nostrarum anima tristis ligata vel potest agere perfectius, al'u (?) autem causat mortem per exsiccationem calidi innati conculcati in corde, reportat enim calorem et spiritum et sanguinem ad originem earum, scilicet ad cor.	Tristicia vero corpus infrigidat et exsiccat; propterea maciem et extenuacionem inducit, et quia cor constringit et spiritus obtenebrat et ingrossat, ingenium hebetat, apprehensionem impedit, iudicium obscurat et obtundit memoriam; et ideo vitanda sunt eius obiecta nisi quantum racio persuadet ad detestacionem viciorum et mentis pulcritudinem reformandam.	Tristitia vero que opponitur gaudio corpus immutat oppositio modo; non tamen calefacit interiora... Propterea conceptus eius paulatim et absque impetu cor constringit, et ideo prohibet in eo sufficientem generationem spirituum et per consequens sufficientem diffusionem eorum et sanguinis in ceteris membris. Et idcirco non solum exteriora sed etiam interiora infrigidantur, maxime cum cetera membra cordis imitentur constrictionem. Cum igitur per eandem non solum prohibeatur in corde ac membris ceteris receptio nutrimenti sed etiam causetur recepti expressio, proinde tristitia vehementer exsiccat cor et cetra membra, maxime cum diminutio spirituum et frigiditas introducta prohibeat nutrimenti conversionem... Ex predictis igitur iam patet ratio propter quam consumptionem corporis et vigilias causat tristitia; patet etiam quia cum sit eius causa vel obiectum malum coniunctum seu presens, plus aliis nocivis accedentibus gravat animum.

El accidents de l'ànima estan en relació amb les emocions; si agafem com a exemple la tristesa, la idea que apareix al *Libellus* en relació a la tristesa que asseca la naturalesa del cos i afebleix el cor, fet que pot provocar la mort a causa de la sequedat de la calor innata quan afecta al cor, la trobem en les altres dues obres. En el *Regimen sanitatis*, Arnau exposa que la tristesa refreda i asseca el cos i per aquest motiu constreny el cor i enfosqueix l'esperit, cosa que afecta negativament el judici i la memòria. En canvi, a l'*Speculum*, que comença contraposant la tristesa a l'alegria igual que al *Libellus*, també incideix en el fet que la tristesa asseca el cor i els altres membres, especialment perquè impedeix que s'hi produeixi una generació suficient d'esperits. Aquesta disminució condueix a un refredament no només de les parts exteriors sinó també de les interiors perquè els altres membres del cor imiten la constricció. Aquest procés desencadena una sèrie de mals propis que són desenvolupats extensament a l'*Speculum*.

És evident que en el text surten elements propis que no es repeteixen en les altres obres (com per exemple, la qüestió dels óssos), però més enllà de l'especificitat del contingut de cada tractat, hi ha un element que destaca i és la relació de la tríada esperits-cor-tristesa com a vincle temàtic entre el *Libellus* i les altres dues obres d'Arnau. Els fonaments teòrics d'aquest vincle es treballen amb gran detall en el primer tractat del *De viribus cordis* d'Avicenna, una breu obra que tracta sobre la relació del cor amb les emocions i les medicines que l'enforteixen. Arnau coneixia bé l'obra perquè l'havia traduïda i no seria estrany que els recollís en els seus propis escrits. Aquesta medicalització de la tristesa que Arnau accepta i utilitza sembla que sigui relativament poc habitual en la medicina de l'època i, en cas que fos així, seria un element característic que podria reforçar el vincle de l'obra amb Arnau.

Un altre aspecte a tenir en consideració és l'any de redacció del tractat. Pansier va destacar que el llibre estaria escrit a Avinyó a petició de Climent V el 1308, segons es desprèn de la frase del segon capítol: «Sic habet duas particulas nostri laboris opusculum, inceptum ad honorem Agni celestis, et ad commodum Fontis Lucis Animate Civilis Pericie Divini Organici in terris deputati ad justitie cultum».[15] Béatrice Bakhouche suggereix que el *Libellus* fou escrit probablement a Avinyó a petició de Climent V. Però el cert és que a banda d'aquesta referència no hi ha altres elements que relacionin l'obra amb el papa i amb l'any. En cas d'acceptar-ho, situaríem la seva redacció a finals d'estiu, quan es va produir la col·laboració d'Arnau amb Climent V.

Si partim que la redacció del *Libellus* és del 1308, cosa que encara no és clara, el situaríem en un moment en què el *Regimen sanitatis* dedicat al rei Jaume II d'Aragó fou enllestit i es donava l'inici de l'*Speculum*. Això podria indicar que les tres obres tinguin un mateix punt de partida i desenvolupin qüestions similars però adaptades en funció del públic al qual van dirigides,

15. Aquesta frase va portar Pansier a afirmar que: «Ce pape ne pouvait être que Clément V», «Introduction», 9.

cosa que també podria explicar, eventualment, els diferents enfocs que adopten cadascun dels capítols en les obres diferents i les varietats que destaquen.

Conclusions

En conclusió, la comparació entre les quatre versions manuscrites del *Libellus de sex rebus non naturalibus* no donen, a priori, elements que puguin contribuir a l'autoria del tractat, però aporten novetats en relació a l'estructura de l'obra, com el títol d'un nou capítol que no trobem en l'edició de Pansier, el «Sequitur capitulum de evasione a morbis fiendis in oculis». Si el *Libellus* fou escrit el 1308 coincideix amb el moment en què Arnau elaborava l'*Speculum medicinae* i feia poc que havia acabat el seu *Regiment de sanitat*. Totes tres obres comparteixen elements en comú, però també diferències. En aquest sentit, el *Libellus* pot tenir un rerefons arnaldià, tot i que la versió que ens ha arribat no s'adscriu a cap text arnaldià. La imprecisió de referències i de cites ens pot fer pensar que Arnau podria haver escrit el seu breu tractat a la mateixa cort pontifícia d'Avinyó, però també que, si fos així, l'obra podria haver estat reeditada per tercers.

L'exemple dels accidents de l'ànima ens ofereix alguns detalls a tenir en consideració però encara és necessari estendre aquesta comparació a la resta de capítols per veure fins a quin punt la seva relació podria aportar elements nous per l'autoria del *Libellus* a Arnau de Vilanova, això sí, partint d'una versió que fou reelaborada i editada per algun dels seus amics i/o editors. Un últim element a tenir present que reforça aquesta hipòtesi és que l'obra ens ha arribat a través de quatre manuscrits, però d'aquests n'hi ha un parell amb obres originals d'Arnau. Un és el manuscrit de Metz, que conservava el *De esu carnium*, i l'altre és el de Munic. És possible que, com suggereix Michael McVaugh, els seus companys de Montpeller haguessin trobat entre els seus papers obres que no s'havien preparat per a la seva difusió, estaven inacabades o encara no estaven polides per Arnau, o no estaven preparades per la seva edició i es van posar en circulació després de la mort d'Arnau.